

УДК 140.8::321.7

DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.4(91).14

СВІТОГЛЯДНІ ПРОЛЕГОМЕНИ ДЕМОКРАТІЇ

© Спірідонов М., 2023

Микола СПІРІДОНОВ

аспірант кафедри філософії
Київський національний університет
будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-8368-9426>

Ключові слова: теорія і практика сучасної демократії, світоглядні пролегомени, критеріальні взірці, політична участь, соціальні інститути, політико-управлінські еліти.

На підставі аналізу притаманних епосі постмодерну недоліків смис-

Актуальність і проблемність. Не підлягає запереченню теза, згідно з якою демократія є глобальним мегатрендом, своєрідним Zeitgeist – духовним стрижнем сучасності, на який мимоволі нанизують-

лового й критеріального релятивізму, а також розмитості смислів і значень демократії концептуалізовано необхідність дискурсивної репрезентації пролегомен демократії засобом філософського світогляду, рефлексії і компаративістики. Обґрунтовано, що застосування такого дослідницького та інтерпретативного інструментарію сприятиме критеріальній визначеності явищ і процесів за шкалою їхньої відповідності демократичній етиології, ідеальній моделі, канонам, взірцям і еталонам демократії.

ся решта уявлень про дійсне та належне суспільного буття нашого сьогодення. Проте, така пріоритетність публічної уваги зовсім не означає змістовної визначеності демократії – скоріше навпаки: як

зауважив Ален Бадью, у випадку з демократією нам доводиться мати справу зі своєрідною Вавилонською вежею різотлумачень, із нагромадженням уявлень і концептуальних підходів, які значною мірою суперечать один одному, є критеріально й аксіологічно несумісними, внаслідок чого виникає висока вірогідність повторення історичного прецеденту з руйнацією цієї циклопічної споруди, під уламками якої окрім усього іншого ризикує бути похованою реноме демократії як своєрідного орієнтира і взірця суспільного розвитку [1].

Наведена особливість наділена всіма ознаками теоретико-праксеологічної проблеми, яка потребує нагального розв'язання засобами насамперед філософської рефлексії. Принагідно зазначимо невідповідність назви книги Алена Бадью, яка асоціативно перегукується із легендарним саркастичним твором Еразма Роттердамського «Похвала глупоті»: як і у випадку з глупотою, концептуальний наголос щодо демократії так само полягає в тому, щоб наративна істерія з приводу різних «за» та «проти» функціональних кейсів демократії не ставала на заваді функціонуванню різних сфер суспільної життєдіяльності, не здійснювала на них дезорієнтуючий і загалом деструктивний вплив. О поза як назва резонансної книги Алена Бадью саме така, то це опосередковано свідчить про те, що проблема дезорієнтаційного й деструктивного впливу наративів щодо демократії не усунута: вона є актуальною і потребує першочергового розв'язання.

Мета. З огляду на актуальність і специфіку проблемних аспектів цільовим орієнтиром даного дослідження є окреслення пролегомен демократії засобом філософського світогляду, рефлексії і компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Як переконливо доводить Ральф Цінтрон, демократія сучасного гатунку істотно фетишизована [8]. Це призводить до того, що наратив з приводу демократії і те, що ми

очікуємо за результатами демократичного (чи нібито демократичного) правління, часто істотно суперечить практиці. Фундаментальна проблема полягає в тому, що умови, необхідні для впровадження демократії в багатьох випадках містять виразні ознаки нерівності та насильства. Такий стан речей потребує докорінної переорієнтації дискурсів про демократію і критичного аналізу квазідемократичної політики, скомпрометованої олігархією та недалекоглядними політиками.

Стівен Білакович проаналізував феномен західних демократій, відповідно до якого можна констатувати, з одного боку, благоговіння на адресу демократичних ідеалів, а з іншого боку, – ледве не презирство до демократичної політики [7]. За таких обставин закономірно напрошується запитання: наскільки в такому стані речей винна сама демократія? Автор простежує внутрішню логіку демократичної думки та демонструє її вияви на рівні повсякденного життя. Він стверджує, що ми часто неправильно розуміємо чесноти нашої політичної культури, сприймаючи демократію просто як форму «відкритості», тим готуємо підґрунтя для подальшого розчарування.

Професор політичної філософії в Гарвардського університету Майкл Сандел у книзі з показовою назвою «Невдоволення демократією: Америка у пошуках публічної філософії» переосмислює американський політичний досвід, аналізуючи аргументи Джефферсона, Гамільтона, Лінкольна, Брандейса та Рейгана [17]. Він знаходить логіку концептуальної спадкоємності дебатів про рабство та індустріальний капіталізм із сучасними різотлумаченнями держави загального добробуту, а також факторів релігії, абортів та мову ненависті.

Концептуальний підхід Майкла Сандела продовжує Джеф Нунен у книзі «Труднощі з демократією», стверджуючи, що нерівність і все більш тоталітарна практика нинішніх демократичних систем підво-

дить до висновку: **демократичні ідеали не можуть бути повністю реалізовані в межах існуючих соціальних інститутів і поведінкових стереотипів політико-управлінських еліт** [16]. Цей факт не означає, що демократичні цінності неправильні: просто їх реалізація потребує іншого набору соціальних структур та іншого рівня політичної відповідальності й навіть жертовності.

Орельєн Мондон і Аарон Вінтер привертають увагу до тієї обставини, що демократія не обов'язково є прогресивною: вона буде такою лише за умов, що ми зробимо її саме такою [14]. Автори використовують дещо незвичне концептуальне словосполучення «реакційна демократія» для поширених практичних випадків, коли концепція демократії та пов'язане з нею розуміння влади народу (*demos cratos*) використовується для реакційних цілей. Відродження расизму, популізму та ультраправих не є результатом народних вимог – це здебільшого наслідок свідомого маніпулювання концепцією «народу».

Доволі показово, що книга «Проблема демократії» була першою працею Алена де Бенуа, яка вийшла друком англійською мовою [6]. Культурний французький інтелектуал переконливо доводить, що демократія є частиною європейської цивілізації від самого початку її зародження. Проблема, на думку Бенуа, полягає не в самому понятті демократії, а радше в нинішньому розумінні цього терміну, яке замість того, щоб розширювати повноваження особистості, намагається звести її функціональні повноваження до статусу гвинтика машини, над якою вона не має жодного контролю. Натомість ефективна демократія, на думку автора, означає повернення до розуміння громадянства як спорідненості індивіда з певною політичною спільнотою на основі спільних цінностей і так само спільних історичних зв'язків. За великим рахунком, ідеться про повернення до форми правління, яка була доволі поширена в епоху античності, а в

наш час із різних причин за нею закріпилися ознаки ледве не екстремістського поняття.

У книзі «Народ проти демократії: чому наша свобода в небезпеці та як її врятувати» Яша Моунк переконливо ілюструє, що сучасний світ перебуває в стані світоглядного, аксіологічного й етичного сум'яття, а демократія переживає найгіршу кризу, починаючи з 1930-х років [15]. На думку автора, ключове питання полягає в наступному: яка природа цієї кризи і як її подолати? Два основні компоненти ліберальної демократії – права особи та народне волевиявлення – щоразу більше вступають у антагоністичні протиріччя один з одним. Унаслідок різкого зростання ролі грошей у політиці закріпилася *модель «прав без демократії»*, а ті, хто стверджують, що хочуть повернути владу народу, на практиці створюють щось ще гірше – *систему «безправної демократії»*.

Джеймс Міллер також зазначає, що в наш час демократія має вкрай контроверсійний статус: з одного боку, вона – єдина загальноновизнана політична система, а з іншого, – вона ж постає синонімічним позначенням розчарування та кризи [13]. Закономірно виникає низка запитань – на кшталт, як до цього дійшло і чи спроможна демократія бути врешті-решт ефективною? Автор зауважує, що демократія завжди була сповнена внутрішньої напруги: наприклад, стародавні греки вважали за краще обирати лідерів за жеребкуванням і виходили з тих міркувань, що вибори апіорі корумповані й недемократичні; французькі революціонери прагнули втілити народну волю, проте чимало з них були налаштовані до народу відверто вороже; що ж стосується комуністів, лібералів та націоналістів ХХ – початку ХХІ століть, то всі вони апелювали до ідеалів демократії, але не змогли чи й не мали бажання такі ідеали реалізувати на практиці.

Доволі поширеним у фаховому середовищі є міркування, що ключового значення набуває відповідь на запитання:

«Чи справді громадяни настільки високо цінують демократію, щоб погодитись терпіти проблеми економічного, соціального та іншого характеру, які часто сприймаються ними як результати «поганої демократичної політики»?» [4, с. 7]. Насправді ж сутність ключової проблеми полягає в дещо іншому – зокрема й насамперед у паралельному існуванні двох форматів реальності, а саме: **демократії як такої** (як явища, наділеного нормативними смисловими, значенневими, інструментально-функціональними та іншими ідентитетами) та *політики, здійснюваної від імені демократії*. Ці два формати реальності – зовсім не одне й те ж саме: інколи між ними відсутня будь-яка валідність, когерентність і спорідненість, бо йдеться про різновид непорозуміння, котрий є результатом застосування маніпулятивних і шахрайських за своєю сутністю технологій семантичної фальсифікації, популізму, демагогії, постправди тощо.

Ще одна фундаментальна проблема полягає в тому, що вада смислового й критеріального релятивізму, розмитості смислів і значень є ледве не імперативною ознакою всієї сфери гуманітарного знання епохи постмодерну. Але чи означає це, що на такий фундаментальний когнітивно-епістемологічний недолік не слід звертати увагу? Очевидно, що ні, бо, як казав один із фундаторів філософії науки, якщо абсолютна стерильність принципово недосяжна, то це не означає, що хірургічні операції варто практикувати на смітниках.

Доволі показово, що «майже до кінця XIX століття, як зауважував Д. Сарторі, поняття демократії розглядалося лише в політичному ключі, тобто лише як політична концепція, то нині йдеться про «соціальну демократію», «економічну демократію», «індустріальну демократію», про «демократизацію політичної і правової системи» тощо. У результаті поняття демократії набуває статусу загальноживаного та фундаментального для низки суспільних наук. Але **зростання рівня**

застосування поняття демократії не означає, що воно вже не викликає жодних проблем і зрозуміле для всіх» [4, с. 5]. Поширені в наш час *індекси демократії* і різні концептуальні підходи до їх критеріального наповнення також викликають чимало нарікань щодо відсутності навіть не консенсусу, а хоча б конвенційності, змістовної сумісності.

Варто зазначити, що «полярність в оцінках демократії виникає не з причини, що вчені працюють над різними предметами дослідження, а з огляду на те, що вони виходять з різного бачення і розуміння демократії. Для одних демократія – це насамперед сукупність демократичних інститутів плюс ефективна система законодавчого забезпечення їх функціонування. Для інших – це демократичне суспільство, демократична політична культура, яка проявляється в можливостях реальної участі народу в політичному житті» [4, с. 7-8].

Зрештою, діапазон різнотлумачень наведеними факторами не вичерпується: «Для одних цілком прийнятне *«мінімалістське визначення демократії»*, яке ґрунтується на тлумаченні демократії *лише як наявності вільних виборів*, для інших **демократія – це не лише вільний вибір**, а й необхідність більшого ступеня захисту політичних і громадянських свобод. При цьому прибічники першого погляду вважають, що всі неамагання витлумачити демократію «не інституційно» є нічим іншим, як «ідеологічним побажанням», зміст якого не викликає безпосередньо з основ демократії, тоді як їхнім критикам властиве акцентування на тому, що **демократія є «чимось більшим», ніж конструкцією інститутів державної влади»** [4, с. 8].

А позаяк здійснення критеріально недвозначної та аргументаційно переконливої демаркації суспільних явищ демократичної та недемократичної етиології часто перетворюється у щось на кшталт Сізіфової праці, то це уподібнює демократію «невловимій інтелектуальній здобичі», яку

Жан Бодріяр виразно окреслив у «Символічному обміні та смерті» [5].

За таких обставин безальтернативних ознак набуває потреба *пролегомен* – міркувань, які забезпечують потребу початкового впорядкування уявлень про смисли й значення предмета дослідження (в даному разі – демократії). Такі пролегомени перебувають в істотній каузальній залежності від домінуючої системи світоглядних координат, від світоглядної парадигми. Слідувати ж у фарватері певної світоглядної парадигми (системи смислових і значенневих координат) – це фактично те саме, що дивитися на світ її очима, тобто сприймати дійсність крізь призму саме цієї критеріальної і пізнавальної оптики.

Здебільшого світоглядну потребу дослідницьких процедур ототожнюють з філософією, з філософською інструменталістикою. Такий підхід є коректним лише частково: на філософію припадає топовий рівень світогляду, з філософією виразно корелюють світоглядні стратегіями, аналітика й компаративістика амбівалентних альтернатив тощо; втім, цілком можливі світоглядні підходи й іншого стибу, які з'ясовують «хто є хто і що є що» у вужчому, тактичному й суто прикладному сенсі. За великим рахунком, кожна суверенна чи хоча б автономна сфера знань має в своєму розпорядженні власні світоглядні лекала, відповідно до яких формує уявлення про дійсність.

За таких обставин **актуалізується потреба у вираженні специфіки філософської дослідницької призми взагалі й щодо феномена демократії зокрема й насамперед**, щодо соціальної місії демократії, її покликання, прийнятних та бажаних (оптативних) засобів досягнення мети і т. п. [3]. Лаконічно висловлюючись, можна констатувати, що значення філософського світогляду є унікальним і безальтернативним: воно пов'язане зі специфікою тримати в полі зору два аспекти, які не до снаги будь-якому іншому типу світогляду і сфері знань.

З одного боку, це аспект першопричини, ідеї і апріорного цілепокладання. В Стародавньому Римі така світоглядна спроможність позначалася словосполученням *ab ovo* (буквально – від яйця, а в ширшому значенні – з погляду на апріорне покликання, місію, візію тощо).

З іншого боку, філософія оперує світоглядними орієнтирами максимально віддаленого, стратегічного й стратегемного стибу, відштовхуючись від феноменологічного засновку, чим дане явище чи процес можуть бути в принципі, за тих чи інших обставин. І тоді на підставі якщо не бажаного, то, щонайменше, прийнятного буттєвого формату, філософія підштовхує до висновку про необхідність забезпечення необхідних і достатніх умов такого буттєвого формату.

З цією світоглядною опцією значною мірою корелює ще одна специфічна світоглядна специфіка філософії – погляд на дійсність крізь призму *sub specie aeternitatis* (себто з позицій вічності). Часто з приводу цього світоглядного підходу можна натрапити на критичні закиди, мовляв, розгляд явищ і процесів з позицій вічності є контрпродуктивним і загалом схоластичним, оскільки кожне явище і процес насправді є *конкретно-історичним*, а акцентування уваги на **трансісторичних** (тобто з позицій вічності) «за» та «проти» лише відволікає увагу від предметного оперування конкретно-історичними реаліями.

Втім, такі критичні філіппіки є наслідком недооцінки чи навіть тривіального нерозуміння принципів корелятивних взаємин між **трансісторичним** та *конкретно-історичним буттєвими форматами*, а відтак і неспроможності об'єктивної, аргументованої, достеменно наукової оцінки конкретно-історичної подійності й процесуальності. Забезпечити таку вимогу спроможний лише погляд на *конкретно-історичний status quo* явищ і процесів, крізь призму **трансісторичних** критеріальних лекал і значень. Якщо цього не

робити, то будь-який вердикт залишатиме по собі підозри в необ'єктивності, упередженості, ангажованості, в наданні переваг суто смаковим і другорядним аспектам на шкоду факторам по-справжньому пріоритетним і першочерговим.

Концептуальне положення В. Левкулича вочевидь не підлягає спростуванню: «В основі будь-якої концепції, парадигми чи стратегії справедливості перебуває критерій симетрії між дійсним та належним – наскільки дійсне відхиляється від належного, настільки воно недоречне, несправедливе й підлягає корекції. Маючи на рівні масової свідомості статус належного, справедливість знаходить відображення в масовій свідомості в формі очікувань (експектацій)» [2, с. 82]. І хоча в даному разі йдеться про аспект справедливості, оприлюднена філософська формула належного має універсальне, загальнометодологічне значення, а відтак підлягає поширенню на будь-яку сферу й повною мірою охоплює перипетії буттєвої специфіки демократії.

Якщо продовжити концептуальний підхід В. Левкулича, то маємо визнати, що закон не завжди справедливий, а справедливість не завжди законна. Втім, це не означає, що ми маємо справу з апорією, з непереборною трудностю осмислення буттєвої проблеми та можливостей формулювання щодо неї ефективної концептуальної пропозиційності. Філософія пропонує вихід із подібних ситуацій за рахунок врахування ширшого контексту й визначення пріоритетів: іншими словами, що має бути визначальними – закон чи справедливість?

Вибір на користь закону керується нібито очевидними резонами на кшталт того, що буквально на кожному кроці нам нагадують про «необхідність керуватися нормами закону», а це вочевидь не випадково й небезпідставно. Втім, така очевидність підступна й оманлива, оскільки кожна редакція закону є не більше й не менше, як конкретно-історичним відзеркаленням розуміння ідеалу, ідеальної мо-

делі справедливості, а, можливо, навіть не стільки розуміння ідеалу, як можливостей втілення його на практиці за конкретних (тут-і-тепер) умов. Тому пріоритетом і критеріальною точкою відліку має бути все-таки *не закон, а ідеал справедливості* як орієнтир і взірць для порівняння будь-яких різнодумачень і альтернатив.

За аналогічним принципом варто вбудовувати систему міркувань і щодо явищ та процесів демократичної етиології: **критеріальним взірцем і цільовим орієнтиром має слугувати ідеал (чи пак – ідеальна модель демократії)**, а не та чи інша втілена на практиці версія демократії – навіть якщо її репрезентантом є країна, що належить до когорти так званих розвинених демократій. Принагідно зазначимо, що *ідеальна модель демократії (демократія як ідеал, як належне)* здебільшого передбачає рівну участь усіх громадян в управлінні. Зрозуміло, що *дійсне як релігій status quo демократії* за будь-яких *конкретно-історичних умов* завжди певною мірою відрізняється від *належного як ідеалу, критеріального взірця й еталона* демократії.

Втім, сутність проблеми є ще більш драматичною: як влучно зауважив в одному зі своїх легендарних стендапів Джордж Карлін, демократія надзвичайно іронічна й амбівалентна – основні аргументи «за» та «проти» неї звучать однаково: кожен наділений правом голосу («everyone gets a vote»). Таким чином, інтрига стосується феномена, позначеного терміном «кожен»: з кого складатиметься цей «кожен» і чи йде на користь суспільству норма, відповідно до якої його голос прирівнюється до голосу будь-кого іншого? З цього приводу Геракліту належить нібито тривіальне, проте доволі провокативне зауваження: якщо одна людина краща за інших, то вона варта багатьох. Це означає апріорну неможливість ефективної демократії, яку руйнує той «кожен», який завжди фактично нерівний (бо кращий або гірший), ніж інший «кожен».

Ще однією істотною ознакою, атрибутом і навіть імперативом демократії вважається публічний діалог, дискурс. З цього приводу Філіп Кітчер аргументовано доводить, що демократія сучасного гатунку вкрай потребує «дискусійної структури для відповідальних науковців» («deliberative framework for responsible scientists to follow») [11].

Однак, не кожен дискурс є демократичним, його наявність корелює з демократією не в лінійний спосіб. **Ключовим імперативом демократії є аргументаційна транспарентність і функціональна прозорість** – причому, на всіх рівнях оперування суспільно-політичною дійсністю: від її сприйняття й до інтерпретації та прийняття рішень. Відсутність же прозорості створює необхідні (а в багатьох випадках і достатні) передумови для ерозії і функціонального унеможливлення демократії *de facto*, позаяк має місце або неадекватне сприйняття дійсності; або некоректне її тлумачення, наслідком чого є знову-таки деформоване світосприйняття реципієнтами такого тлумачення; або прийняття рішень, неадекватних реальним потребам суспільства.

У книзі «Відкрита демократія: переосмислення народного правління для XXI століття» Хелен Лендмор аналізує генезис уявлень про демократію впродовж двох із половиною попередніх тисячоліть [12]. Наприклад, для стародавніх греків демократія означала публічне обговорення законів зборами, з кількох сотень випадково обраних громадян, а для ісландських вікінгів демократія означала зустрічі кожного літа в полі для обговорення питань до досягнення консенсусу. Натомість сучасні представницькі демократії дуже різні: парламенти здебільшого огорожені та ретельно охороняються, і складається враження, що представницькі уряди втратили відкритість стародавніх демократій і потребують нової парадигми демократії, у якій влада справді доступна звичайним громадянам.

Ще один важливий аспект стосується розбіжностей між *політизацією* та *політичною участю*. «Цей парадокс, на який звернув увагу Ж. Еллюль, можна сформулювати так: **попри наявність політичних знань та усвідомлення власних політичних інтересів, громадяни не вдаються до жодних політичних дій**» [4, с. 149]. Істотний критичний аргумент Ж. Еллюля стосується такого традиційного інституту політичної участі, як політичні партії: «Громадянин, який вважає, що він включений у політичне життя, оскільки бере участь у діяльності того чи іншого партійного комітету чи відвідує мітинги, є жертвою найбільш жалюгідної ілюзії, оскільки він плутає свою партійну діяльність з участю в реальній політиці» [9, с. 191].

Підсумовуючи, Ж. Еллюль зазначає, що навіть попри наявність значної кількості інститутів, які покликані забезпечувати політичну участь громадян, залишаються сумніви щодо ефективності такої участі, позаяк «держава зі своїми необмеженими технічними засобами і своєю претензією безальтернативно представляти загальний інтерес неодмінно посідає домінуючу позицію» [9, с. 192]. Такий стан речей робить ідею політичної участі індивіда і суспільства апіорі ілюзійною – такою, що не потребує навіть апостеріорного підтвердження, верифікації.

На думку багатьох дослідників, «сама постановка питання про можливість впливу окремих індивідів (громадян) на політичний процес за умов демократії імплікативно містить негативну відповідь, оскільки, розглядаючи навіть такий демократичний інститут, як вибори, в яких беруть участь великі за кількістю групи громадян, вартість кожного голосу, а відповідно й можливість політичного впливу кожного носія цього голосу має бути оцінена як мінімальна величина. Тому, як доводять Г. Алмонд та С. Верба, у випадку демократичних політичних систем ми маємо

справу зі своєрідним парадоксом: громадяни впливають на політичний процес лише тоді, коли вони вірять у можливість цього впливу. Саме це дослідники й окреслили поняттям «демократичний міф»» [4, с. 150].

У книзі «Очима людей: демократія в епоху глядача» Джефрі Едвард Грін привертає увагу до стереотипу, згідно з яким упродовж століть вважалося, що демократія означає розширення прав і можливостей голосу народу, а громадянин – це особа, яка приймає рішення [10]. Однак насправді більшість громадян рідко беруть участь у прийнятті рішень і навіть не мають чітких поглядів щодо більшості резонансних політичних питань. Звичайний громадянин, на думку автора, – це не стільки особа, яка приймає рішення, скільки глядач, який спостерігає та слухає уповноважених приймати рішення. Тому ключового значення для перспектив демократії в наш час набуває нормативний примус політиків з'являтися на публіці за певних умов. Така вимога, безперечно, не гарантує ефективного представництва, але вона забезпечує від неприйняттого для демократії дистанціювання влади від народу і перетворення демократичного представництва на відвертий фарс.

Висновки. На сферу знань про демократію повною мірою поширюється постмодерна особливість практично всього масиву гуманітарного знання, пов'язана зі смисловим і критеріальним релятивізмом, розмитістю смислів і значень тощо. А оскільки філософія є сферою знань насамперед про семантичну визначеність, про критерії смислів і їх демаркаційне розмежування, то потреба пролегомен демократії засобом філософського світогляду, рефлексії і компаративістики набуває ознак беззаперечної потреби.

Значення філософського інструментарію осмислення явищ і процесів демократичної етиології, істотність того, що Марк Аврелій позначав словосполученням «*vita contemplative*» (тобто *споглядальне*

життя) не варто недооцінювати, позаяк саме завдяки такій споглядальності на практиці врешті-решт втілюється можливість критеріальної визначеності і коректного масштабування смислів і значень усієї сукупності феноменів, пов'язаних із демократією, з різномудростями її теоретико-концептуальних і прикладних альтернатив, із загрозами й викликами на її адресу.

Пріоритетного значення набуває предметний дискурс щодо ключових смислових «перехресть» і різномудростей теорії і практики сучасної демократії на кшталт:

1) діапазону можливих розбіжностей між **демократією як такою** (як явищем, наділеним нормативними смисловими, значеннєвими, інструментально-функціональними та іншими ідентитетами) та **політикою, здійснюваною від імені демократії**;

2) когерентності **дійсного формату демократії як релігійного status quo за конкретно-історичних умов та ідеальної моделі демократії (демократії як ідеалу, належного, взірця, еталона тощо)**;

3) відповідності соціальних інститутів і поведінкових стереотипів політико-управлінських еліт потребам реалізації демократичних ідеалів;

4) необхідності публічного діалогу, аргументаційної транспарентності й функціональної прозорості як ключових імперативів демократії сучасного ґатунку;

5) неоднорідності й неоднозначності демократії за шкалою соціального прогресу (в тому сенсі, що демократія може призводити як прогресивних, так і до реакційних соціальних наслідків);

6) відчутних диспропорцій між підвищенням загального рівня політизації демосу та зниженням рівня його політичної участі (причому, з власного бажання);

7) нормативного примусу політиків публічно аргументувати свою позицію за умов, які є визначальними для демократичної спрямованості суспільних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бадью, А.** (2019). Похвала політиці (Бесіди з Од Ланслен). Статті та виступи / пер. з фр. А. Рєпи. Львів : Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-центр. 224 с.
2. **Левкулич, В. В.** (2017). Сучасність у смисловому полі дискурсу справедливості. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків : ХНПУ. Вип. 48 (частина II). С. 82–92.
3. **Мєлков, Ю. О.** (2017). Філософія демократії: ідеальний вимір і динаміка розвитку. *Наукові праці МАУП. Серія : Політичні науки*. Вип. 1 (52). С. 64–74.
4. **Скрипнюк, О. В.** (2006). Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). К. : Логос. 368 с.
5. **Baudrillard, J.** (1976). *L'change symbolique et la mort*. Paris : Gallimard. 347 p.
6. **Benoist, A. de.** (2011). *The Problem of Democracy*. Arktos. 106 p.
7. **Bilakovics, S.** (2012). *Democracy without Politics*. Harvard University Press. 314 p.
8. **Cintron, R.** (2019). *Democracy as Fetish*. Penn State University Press. 323 p.
9. **Ellul, J.** (2015). *The Political Illusion*. Eugene, Oregon : Wipf and Stock Publishes. 298 p.
10. **Green, J. E.** (2009). *The Eyes of the People: Democracy in an Age of Spectatorship*. Oxford University Press. 294 p.
11. **Kitcher, P.** (2001). *Science, Truth, and Democracy*. Oxford University Press. 234 p.
12. **Landemore, H.** (2020). *Open Democracy : Reinventing Popular Rule for the Twenty-First Century*. Princeton University Press. 259 p.
13. **Miller, J.** (2018). *Can Democracy Work? : A Short History of a Radical Idea, from Ancient Athens to Our World*. Farrar, Straus and Giroux . 320 p.
14. **Mondon, A., Winter, A.** (2020). *Reactionary Democracy: How Racism and the Populist Far Right Became Mainstream*. Verso. 241 p.
15. **Mounk, Y.** (2018). *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It*. Harvard University Press. 390 p.
16. **Noonan, J.** (2019). *The Troubles with Democracy*. Rowman & Littlefield Publishers. 204 p.
17. **Sandel, M.** (1998). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Belknap Press. 468 p.

REFERENCES

1. **Bad'yu, A.** (2019). *Pokhvata politytsi (Besidy z Od Lanslen)*. Statti ta vystupy / per. z fr. A. Ryepy. L'viv : Vydavnytstvo Anetty Antonenko; Kyiv : Nika-tsentr. 224 s.
2. **Levkulych, V. V.** (2017). *Suchasnist u smyslovomu poli dyskursu spravedlyvosti. Naukovyy visnyk. Seriya «Filosofiya»*. Kharkiv : KHNPU. Vyp. 48 (chastyna II). S. 82–92.
3. **Myelkov, Yu. O.** (2017). *Filosofiya demokratiyi: ideal nyy vymir i dynamika rozvytku. Naukovi pratsi MAUP. Seriya : Politychni nauky*. Vyp. 1 (52). S. 64–74.
4. **Skrpynyuk, O. V.** (2006). *Demokratiya: Ukrayina i svitovyy vymir (kontseptsii, modeli ta suspil na praktyka)*. K. : Lohos. 368 s.
5. **Baudrillard, J.** (1976). *L'change symbolique et la mort*. Paris : Gallimard. 347 p.
6. **Benoist, A. de.** (2011). *The Problem of Democracy*. Arktos. 106 p.
7. **Bilakovics, S.** (2012). *Democracy without Politics*. Harvard University Press. 314 p.
8. **Cintron, R.** (2019). *Democracy as Fetish*. Penn State University Press. 323 p.
9. **Ellul, J.** (2015). *The Political Illusion*. Eugene, Oregon : Wipf and Stock Publishes. 298 p.
10. **Green, J. E.** (2009). *The Eyes of the People: Democracy in an Age of Spectatorship*. Oxford University Press. 294 p.
11. **Kitcher, P.** (2001). *Science, Truth, and Democracy*. Oxford University Press. 234 p.
12. **Landemore, H.** (2020). *Open Democracy : Reinventing Popular Rule for the Twenty-First Century*. Princeton University Press. 259 p.
13. **Miller, J.** (2018). *Can Democracy Work? : A Short History of a Radical Idea, from Ancient Athens to Our World*. Farrar, Straus and Giroux . 320 p.
14. **Mondon, A., Winter, A.** (2020). *Reactionary Democracy: How Racism and the Populist Far Right Became Mainstream*. Verso. 241 p.
15. **Mounk, Y.** (2018). *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It*. Harvard University Press. 390 p.
16. **Noonan, J.** (2019). *The Troubles with Democracy*. Rowman & Littlefield Publishers. 204 p.
17. **Sandel, M.** (1998). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Belknap Press. 468 p.

Mykola SPIRIDONOV

GLOBAL PROLEGOMENS OF DEMOCRACY

Based on the analysis of the shortcomings of semantic and criterion relativism inherent in the postmodern era, as well as the blurring of the meanings and meanings of democracy, the need for discursive representation of the prolegomena of democracy by means of a philosophical worldview, reflection and comparativism is conceptualized. It is substantiated that the use of such research and interpretive tools will contribute to the criterion determination of phenomena and processes according to the scale of their

compliance with democratic etiology, the ideal model, canons, models and standards of democracy.

Key words: *theory and practice of modern democracy, worldview prolegomena, criterion models, political participation, social institutions, political and managerial elites.*